

André Louf

A többi – kegyelem

A spirituális kísérés

Bencés Kiadó
Pannonhalma, 2010

Tartalom

Előszó.....	5
1 A spirituális kísérés a mai keresztény tapasztalatban	11
2 A spirituális kísérés tárgya	51
3 A kísérő és a kísért személy közötti kapcsolat.....	69
4 Indulatáttétel a spirituális kísérésben	99
5 A kísérő beszélgetés	111
6 Két belső fórum: a rendőr	141
7 Két belső fórum: a tükör	181
8 Atyának és (vagy) anyának lenni.....	201
9 Felismerni Isten akaratát.....	231
Jegyzetek	277

Előszó

Ez a könyv a férfi és női rendek képzéséért felelős szerzeteselöljárók kanadai, belgiumi és írországi tanácskozásainak gyümölcse. Első változata, amely az előadások magnófelvételei alapján francia és angol nyelven kéziratban terjedt, *L'accompagnement spirituel* [A spirituális kísérés]* címen jelent meg 1986-ban Ottawában, a kanadai szerzetesi konferencia gondozásában. Ennek részleteit a szerző átdolgozta és beleillesztette *Inspelen op Genade*¹ című könyvébe, amelyből egyes szempontokat a jelen kötet is átvesz.

*Amit a francia szöveg *accompagnement spirituel*nek mond, nagyon gyakran 'lelkivezetés'-ként fordítják magyarra (sőt a szerzőnek a Bencés Kiadónál megjelent előző könyvében mi is így tettünk). *A többi – kegyelem* gondolatmenetéből azonban már egészen nyilvánvaló, hogy az *accompagnement* esetében a magyarban sem őrizhetjük meg a közkeletűbb fordulatot, hiszen a 'vezetés' és a 'kísérés' között lényeges különbség van. Ami pedig a *spirituel*t illeti: azért mondtuk inkább 'spirituális'-nak, hogy a 'lelki' ne legyen összetéveszthető a 'pszichológiai'-val. (A ford.)

A szöveg – az első fejezet kivételével, amely a spirituális kísérés helyét tárgyalja az Úr Jézus által egyházának adott különféle karizmák között – elsősorban leíró jellegű, a spirituális reflexió és a bevezető kézikönyv határán helyezkedik el. Néha azonban az lesz a benyomásunk, hogy tanúságtételül is szolgál; ezért a szerző hálával tartozik mindazoknak, akikkel a kegyelem jóvoltából alkalma volt találkozni.

Az avatott olvasó észre fogja venni, hogy a szerző nem szakértője a mélylélektannak: ennek általánosan elfogadott eredményeit itt-ott alkalmazza ugyan, párhuzamait, összehasonlításait, értelmezéseit mindazonáltal csak fenntartással fogadja el. Többnyire más spirituális kísérőkkel [*accompagneurs*] vagy „szakmabeliekkel” folytatott testvéri megbeszélések tapasztalatait szűri le általuk. E munkatársak közül különösen értékes számára két pszichiáter bizalma és barátsága, akik az övéhez hasonló hitet vallanak és hasonló érdeklődéssel fordulnak az egész emberi lét gazdagságához és ugyanakkor nyomorúságához is.

Az olvasó arra is felfigyelhet, hogy az itt következő írás más lelki mesterektől is merít – néhányan még ma is köztünk élnek – azok közül, akik elsőként veték maguknak a bátorságot, hogy szembesítsék egymással a hit tapasztalatait és a humán tudományok által róluk alkotott, gyakran maró és merész első értelmezéseket. Louis Beirnaert-ről, André Godin-ről, Raymond Hostie-ről, Françoise Doltórról, Denis

Vasse-ról, Maurice Bellet-ről van szó, a teljesség igénye nélkül; és – *last but not least* – dr. Fred Blumról, az anglikán egyház papjáról és pszichoterapeutáról, valamint a haláláig körülötte működő csoportról, amely mindenféle felekezethez tartozó hívőket vezetett és „mentett is meg” Angliában, az Oxford közelében fekvő Sutton Courtenay felejthetetlen udvarházában.

E sorok írója a szerzetesi hagyományban nevelődött, ezen belül is a ciszterciiben, és hallgatósága is elsősorban a szemlélődő életet élő keresztények – szerzetesek és szerzetesnők – közül került ki. Saját életét ennek a hagyománynak jeles művei táplálták és világították meg. Mégsem lenne helyénvaló azt gondolni, hogy könyvünk jellegzetesen „monasztikus” módszer vagy lelkiséget képvisel, és nem lenne helyénvaló szembeállítani ezt az aktívabb lelkivezetés típusával. Éppen ellenkezőleg: korunkban, amikor minden hagyomány egy erősen megújult lelki tapasztalat fényénél olvassa saját alapítóinak szövegeit, elmosódnak a különbségek, és az évek során talán mesterségesen kiemelt szembeállítást meghaladóan a közös tapasztalat közös vonásai kerülnek előtérbe. A különbségek csak annak számára fontosak, aki távol került a forrástól. Aki viszont visszatér hozzá, az felismeri, hogy valamennyien egyek vagyunk az egyetlen Úrban, és a Szentlélek valamennyiünk számára közös útjain haladunk előre.

Ejtsünk még szót e könyv címéről is: *A többi – kegyelem* (franciául: *La grâce peut davantage*). Egy egészen személyes emlék motiválta. Engedjék meg, hogy felidézzem. Egyfajta apoftegmának tekinthető, amelyet ezúttal nem valamelyik sivatagi atyától hallhatunk, hanem egy kortárs bíborostól, a II. Vatikánum egyhá-zának jeles szolgájától, Achille Liénart bíborostól, Lille püspökétől. Apáttá benedikálásom napján, az ünne-pi étkezés alkalmával egy szívemnek igen kedves szö-veget olvastattam fel, Fénelontól, aki a bíboros úr egyik elődje volt Cambrai püspöki székében. A szer-ző itt azoktól a lelkivezetőktől óv, akik meg akarják előzni a kegyelmet, holott annak csak a nyomába eredhetünk. Innen való a következő idézet:

A Szentlélekkel eltelt lelkivezető soha nem előzi meg a kegyelmet, hanem türelmesen, lépésről lépésre kö-veti, miután nagy elővigyázatossággal megbizonyoso-dott felőle... Isten az iránta érzett szeretetből elvárt tetteket általában szelíd és nem érzékelhető gondvise-léssel készíti elő. Olyan természetesen irányítja a dol-gokat, hogy azok mintegy maguktól folynak. Semmi erőltetett, semmi szabálytalan... Nem kérünk töb-bet, mint amennyit Isten adni készül.

Amikor a szöveg felolvasása befejeződött, a bíboros úr felém, az újdonsült apát felé fordult, s a maga felejt-hetetlenül szeretetteljes hangján, mint egy bölcsessé-gét fiára örökítő atya, így szólt: „Kedves apát úr, ön-

nek valóban ezt kell majd tennie. Soha ne erőltesse akaratát testvéreire. Természetesen tegye meg, ami öntől telik, de a többi – kegyelem!”

Ez minden spirituális kísérés titka: soha ne erőltessük akaratunkat a másokra, még ha „megtesszük is, ami tőlünk telik”, mivel „a többi – kegyelem”.

Indulatáttétel a spirituális kísérésben

Mielőtt rátérnénk a kísérő beszélgetés konkrét tárgyára, előzetes megjegyzésekre van szükség. Szólnunk kell röviden arról a jelenségről, amely elkerülhetetlenül együtt jár a kísérő beszélgetéssel: arról, hogy a spirituális kísérés olyan kapcsolat, amely a résztvevők között indulatáttételt ébreszt, akár akarják, akár nem. Ez mégér annyit, hogy röviden kitérjünk a pszichológia néhány eredményére, amelyek ma általánosan elfogadottnak tekinthetők, s amelyek alapvető ismerete számos csalódástól megóvhat bennünket.

A pszichoanalitikus gyógy módnak, különösen pedig az analitikus és betegek között szövődő kapcsolatok figyelmes vizsgálatának köszönhetően ma már sokkal pontosabb ismereteink vannak arról a jelenségről, amelynek Freud az „indulatáttétel” nevet adta. Freud ugyanis – igen pontosan – megállapította, hogy betegek rendszeresen rá, az analitikusra vetítik ki azokat az érzelmeket, amelyeket valaha szüleikkel szemben éltek át. A pozitív és negatív érzelmekek e keveré-

ke felnőtt életükben is tovább érezte hatását, s rendszeresen átszínezte a tekintély minden megjelenési formájával szemben tanúsított magatartásukat, egész életükre kiterjedt, mint egy táguló olajfolt: a munkakapcsolatokra, a barátságra, a családi kapcsolatokra – mind a házastárshoz, mind pedig a gyermekekhez fűződő viszonyra; s ha hívőkről van szó, hozzátehetjük, hogy még Istennel való kapcsolataikra is. Freud arra a következtetésre jutott, hogy az emberek bizonyos forgatókönyvet követnek másokkal való kapcsolataik alakítása során, s ez a forgatókönyv általában eleve zárt. Kialakulása a kisgyermekkor idején kezdődött, hogy az akkor és ott rendelkezésre álló eszközökkel dolgozza fel a pszichológiailag másként elviselhetetlen szenvedéseket és csalódásokat.

Freud zsenialitását dicséri, hogy azonnal felfogta, milyen terápiás gyakorlattal hasznosíthatja e klinikai megállapítást. Ha az eredeti forgatókönyv elmaradhatatlanul, sőt kiéleződve megismétlődik, s a végletekig sarkítja az analitikus és a beteg közötti kapcsolatot, miért is ne rakjuk össze ennek a mindeddig hozzáférhetetlen forgatókönyvnek a történetét, s miért ne alkítsuk pozitív irányba? Ehhez az kell – gondolta –, hogy ne utasítsuk el az indulatáttételt, ne is védekezzünk ellene, hanem menjünk elébe, s játsszuk el – persze nem mindegy, hogyan – szerepünket. Amennyiben igaz, amit Lacan állított, hogy az indulatáttétel „a tudatalatti valóság aktualizációja”, akkor ezzel új esélyhez ju-

tunk a tudatalatti megragadására: előbb megpróbáljuk azonosítani, majd új irányt adunk neki és kevésbé traumatikus megoldás felé tereljük.

Az analitikus tehát elébe megy az indulatáttételnek, hajlandó belépni a forgatókönyvbe, és ott „eljátssza” a beteg által neki szánt szerepet. Mindezt természetesen, ahogy az imént mondtuk, megfelelő formában. Nem szabad ugyanis passzívan részt venni a forgatókönyvben, vagy csak egyszerűen elviselni, miközben új és új kielégüléssel próbáljuk kárpótolni a beteget az elviselt valamikori csalódásokért, amelyek a forgatókönyv kialakításakor érték. Az sem helyes, ha a végtelenségig hagyjuk ismétlődni a szülőkhöz fűződő kapcsolat korábbi zsákutcáit. A tapasztalat megmutatta, hogy ha így fogadjuk az indulatáttételt, akkor csak igazoljuk és megerősítjük a forgatókönyvet, s a fejlődésnek még reménye sem marad.

Az indulatáttétel jelenségét tovább bonyolítja az a tény, hogy nemcsak a beteg vetíti ki indulatait az analitikusra, hanem az analitikus is belebonyolódik a helyzetbe, s a beteg forgatókönyvében belül a saját forgatókönyvének egyes fejezeteit kezdi követni, ahol saját, terapeutaként átélt csalódásai találhatók, amelyek kései kielégülést keresnek maguknak. Az analitikus a beteghez hasonlóan bizonyos fokig „megszenved” saját kezdeti frusztrációit, s öntudatlanul is kialakítja forgatókönyvét, hogy megmenekülhessen az általuk okozott szenvedéstől. Ez azt jelenti, hogy

a beteg által rávetített érzelmek, akár pozitívak, akár negatívak, őt is megérintik, s kifejtik hatásukat az analitikus többé-kevésbé tudattalan működésében, létrehívják benne azt, amit Freud viszont-indulatáttételnek nevezett. Nyilvánvaló, hogy e kétféle áttétel konfrontációját – a betegét és az analitikusét – kényes dolog irányítani, s hogy e konfrontáció szerencsés megoldása több tényezőn is múlik. E tényezők legfontosabbika, hogy maga az analitikus tisztában van-e saját forgatókönyvével és saját frusztrációival. Ha nem, akkor a helyzet hamarosan robbanásig feszülhet, vagy a legjobb esetben is csak semmit érő terapeutikus megoldás születik.

Bármilyen módon bocsátkozik bele az analitikus az indulatáttételbe, mindig kellően semlegesnek és függetlennek kell maradnia. A szóban forgó esetben nem a saját forgatókönyve a fontos, hanem a betegé. Ez persze nem jelenti azt, hogy az analitikusnak ne lenne szabad érzelmet tanúsítania. Ez nemcsak lehetetlent kívánna tőle, hanem egy bizonyos „vagytilalmat” vezetne be a betegével való kapcsolatába, amely éppen a beteg gyógyulását befolyásolná károsan. Az analitikusnak tehát békésen el kell fogadnia saját indulatait, de ügyelnie kell arra, hogy helyesen kezelje őket: adott esetben arra kell törekednie, hogy „a kielégülés reményében ne kívánjon” semmit, ami egészen más dolog, mint „pusztán és egyszerűen nem kívánni” semmit. A továbbiakban pontosítjuk, mit kell ér-

tenünk ezen a formulán. Jelen kívánalmunk az önma-
ga viszont-indulatáttételével szembesülő analitikus
magatartásával kapcsolatban rámutat az olvasó számá-
ra már ismerős jelenségre, amely közös a pszichoana-
litikus terapeuta és a spirituális kísérő magatartásában.

Az indulatáttétel és a viszont-indulatáttétel hely-
zetében követendő magatartásról most nem lenne
hasznos többet mondani. Vissza fogunk még térni
rá, amikor a lelki beszélgetés kockázatait latolgatjuk.
Egyébként senki előtt nem titok, hogy a pszichoana-
lízis különféle iskoláit megosztja az indulatáttétel fo-
lyamatának értelmezése, s így néha ellentmondásos te-
rápiás technikák születnek. Freud alapvető megsejtését
valamennyien elfogadják, de a konkrét terápiás alkal-
mazásban néha jelentősen eltérnek egymástól. Joggal
gondolhatjuk, hogy mindegyiknek megvan a maga
igaza – amennyiben helytálló eredmények által igazolt
módszerekre támaszkodnak –, s hogy kiegészíthetik
egymás szempontjait. E tanulmány szerzője, miköz-
ben Freudnak a lelkivezetői viszony megélésével kap-
csolatos felfedezését tudatosítja, akaratán kívül, sőt ta-
lán nem is sejtve, nagy valószínűséggel olyan sajátos
alkalmazásához jut el, amely sajátosan „deviánsnak”
fog tűnni egyes mai ortodox freudisták szemében. Elég,
ha erre becsületesen rámutatunk, nem szükséges mé-
lyebben belebocsátkoznunk a vitába.

E tisztázó megállapítás után lehet, hogy az olva-
só még vegyes érzelmekkel nézi azt a túlzott figyel-

met, amelyet a kísérői viszonyon belül jelentkező indulatáttételnek szentelünk. Nem tekintjük-e túlságosan is „természetes” módon a dolgokat, nem vonatkoztatunk-e így el attól, hogy az efféle kapcsolatban a Szentlélek tevékenységének jut az abszolút elsőbbség? Vajon nem éppen abban áll-e a spirituális kísérés művészete, hogy kikerüljük az indulatáttétel „kísértését”, s a vele járó ambivalenciát és komplikációkat? Nem elég-e egész egyszerűen elutasítani ezt a helyzetet, miközben megpróbáljuk semlegesíteni legzavaróbb szimp-tómáit, vagy egyenesen felvesszük vele a harcot, és szabad teret engedünk a Lélek tevékenységének? Az ellentetés helyénvaló, sőt meggyőző. Annyit mindenképpen megér, hogy megfogalmazzuk.

A válasznak először is arra kell rámutatnia, hogy az indulatáttétel semmiképpen sem „kísértés”, amelyet ki lehet kerülni. Tényről van szó, akár akarjuk, akár nem, akár tudomásul vesszük, akár hallgatunk róla. Ide kívánczik egy híres angol mondás: „Egy tény sokkal nagyobb tekintélyt élvez, mint London polgármestere.” Természetesen ez olyan tény, amely részben kívül marad a tudatunkon, tehát részben tudattalan. Mindenki tudja azonban, hogy a pszichológiai valóságok annál félelmetesebbek, s annál visszásabb következményekkel járnak, minél inkább tudattalanok maradnak, minél inkább kikerüljük a velük való szembenézést. Az indulatáttétel csak igen kis részben tudatos. A tapasztalt szem néhány csalhatatlan jelelről vi-

szonylag könnyen felismeri. Annak számára egyébként, aki már bizonyos tapasztalatokat szerzett a pusztá moralizáló kioktatást meghaladó kísérői viszonyról, az indulatáttétel nyilvánvaló tény.

Ha az indulatáttétel nem kísértés, hanem – éppen ellenkezőleg – „megkerülhetetlen” tény, akkor semmit nem érünk el azzal, ha elhallgatjuk vagy harcolunk ellene. Ez a fajta magatartás egyébként éppen az elérni kívánt hatás ellenkezőjét váltaná ki. Ha ugyanis elhallgatjuk az indulatáttételt, vagy küszködünk vele, azzal megint csak tudomást veszünk róla, mégpedig úgy, hogy a kísért személy forgatókönyvéhez igazodunk, holott az ellenkezőjét állítjuk, és sokkal összetettebb lesz a viszonyok játéka, a forgatókönyv pedig még zártabbá válik. Az esetek többségében az indulatáttétellel folytatott harc éppen azt fogja eredményezni, hogy újabb frusztrációk rakódnak a régiekre, s a partnert nyomasztó lelkiismeret-furdalást újabb lelkiismeret-furdalás tetézi. Csak tovább erősíti benne azt az öntudatlan védekezést, amelyet az efféle bosszúságok ellen épített ki magában.

Mindazonáltal természetes és tökéletesen érthető, hogy kellemetlenül érezzük magunkat, ha az indulatáttételről van szó, ugyanis gyanúval árnyékolja be legjobb szándékainkat. Úgy tűnik, hogy túlzottan összegubancolja, sőt rossz színben tünteti fel a spirituális kísérői szolgálatot. Nem meglepő tehát, ha szinte legyűrhetetlen ellenérzést tanúsítunk az indulatát-

tétel tudomásulvételével szemben, s nem vagyunk hajlandók részt venni tudatosításában. Talán olyan fenyegetést látunk benne, amely megingathatja egyensúlyunkat, vagy leleplezi bensőnk sebeit, amelyeket valamennyire már sejtettünk ugyan, de amelyekkel eddig még nem tudtunk nyíltan szembenézni. Mindez magától értetődik, mivel – legalábbis elvben – igaz az, hogy valódi spirituális kísérővé csak az válhat, aki már maga is végigjárta a „kísért személy” útját, legalábbis egy bizonyos pontig.

Egy másik személy kísérésének ténye egyébként részben gyógyírt jelenthet a korábban csak többé-kevésbé hatásosan elszenvedett spirituális kísérés hiányosságaira. Az indulatáttétel lehetőségének felmerülése ugyanis a kísérő számára is elsősorban esély, nem pedig kockázat. Ha helyesen irányítja, rákényszerítheti őt a vágyairól való pozitív lemondásra, megtaníthatja, hogy ne követelje vágyai meghallgatását, s hogy újból és újból félreálljon a másik személy szabadságának és növekvő autonómiájának útjából. Egyszóval: nem mindennapi esélyt jelent arra, hogy őszintén szeretni tanuljunk. Így lesz igaz az, hogy a spirituális kísérés folyamatainak előnyeit mindkét partner élvezzi.

Mindazonáltal az indulatáttétel jelenségében, bármennyire fontos is, távolról sem merül ki a kísérő beszélgetésbe foglalt kapcsolat valamennyi értelme. Erre mindenképpen fel kell hívni a figyelmet. Minden kapcsolat messze többet rejt magában, mint az indu-

latáttételt és a viszont-indulatáttételt: a mély kontaktus valódi lehetőségét nyújtja, ahol az egyik személy valódi Énje közösségre lép a másik személy valódi Énjével. Egy angol analitikus, Fred Blum ezt a lehetőséget minden analitikus kapcsolat „harmadik dimenzió”-jának nevezte. Ez a harmadik dimenzió, amely nem nélkülözi a Szeretettel, vagyis a minden lény szívében jelen levő Isten életével való kapcsolatot, teremtő és átalakító erőt rejt, s a gyógyulást segíti elő.

A pszichoanalízis klasszikus technikái, úgy tűnik, nem ismerik ezt a harmadik dimenziót. Sokan megállnak az indulatáttétel és a viszont-indulatáttétel játékanál, s az analitikus művészete kimerül az indulatáttétel felismerésében és elfogadásában, hogy aztán kivonhassa magát alóla. Semlegessége – amely szerinte a szeretet egy formája – olyan helyre szorítja az analitikust, ahol a betegnek az indulatáttétel által átalakított vágya nem érhet el hozzá. Az analitikus macskul kívül marad, s olyan távolságban halad a másik mellett, hogy annak vágya ne terjedhessen ki rá. Ezzel kérlelhetetlenül önmagára utalja a másik embert, s arra készíti, hogy fokozatosan fogadja el csalódásait, mivel – Freud hipotézise szerint – minden vágy mögött ott van egy mindenkor tiltott vágy, amely soha nem található meghallgatásra. Az ő szemében az egyedül lehetséges emberi bölcsesség abból áll tehát, hogy elfogadjuk ezt a soha nem orvosolható hibát,

és kiengesztelődünk ezzel az alapvető, soha be nem tölthető hiánnyal.

Az efféle pedagógiára korlátozott analitikus gyógy mód minden bizonnyal nagy tiszteletet érdemlő emberi bölcsességhez vezet, amelynek evangéliumi visszhangja is van. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy ez a fajta pedagógia nem engedi tudatosulni az összes szóba jöhető értéket, amelyeknek a kísérői viszonyban kell megvalósulniuk, s amelyekben a szerzetesi hagyomány története oly gazdagon bővelkedik. Vajon nem azért reked-e meg félúton a „pszichoanalitikus” bölcsesség, mert nem tudatosítja kellőképpen azt a mély valóságot, amely minden ember szívében ott rejtőzik: az éltető és gyógyító harmadik dimenziót?

Fred Blum a következőképpen írja le annak a terápiának a lehetőségét, amely határozottan számot vet ezzel a minden emberben ott csobogó lelki forrással:

Amikor két személy lényege szerint, léte mélyén találkozik, akkor kapcsolatba kerülnek egy mélyebb étellel is, amely közös tulajdonuk. Olyan kapcsolat jön létre köztük, amelyet az Élet Forrása táplál. Teljes igazságukban szemlélik egymást, egy személyen túli fény világosságában. Előfordulhat, hogy szerelmesek leszünk valakibe, s végül rájövünk, hogy nem olyanak szeretjük az illetőt, amilyen ő valódi lényege szerint. A „szeretett” személyre kivetítettük érzéseinket, amelyek egy idő múltán elsorvadnak. Amikor azonban valóban szeretünk valakit, egy mélyebb valóság szüle-

tik kettőnk között, amely szentesíti szerelmünket. Minden konkrét emberi kapcsolatban két pólus fejt ki egyszerre hatását: egyrészt a kettőnk között születő mélyebb valóság, másrészt az egymásra kivetített szerepek. Ugyanez a folyamat megy végbe a terapeuta és a gyógyulásért hozzá folyamodó személy között létező kapcsolatban is... Nincs kétség afelől, hogy a kivetítésnek ezt a mechanizmusát a lehető legvilágosabban tudatosítanunk kell, hogy elkerülhessük a kivetítés és a gyógyulás folyamata közötti interferenciát. A folyamat során érvényesülő gyógyító erő azonban nem az „indulatáttételnek és viszont-indulatáttételnek” nevezett jelenségen át érkezik, hanem a kapcsolat egy bizonyos minőségén át, amelyben egy mélyebb vitális valóság működik. Ezen a mélyebb valóságon mindkét fél osztozik, hiszen legbensőbb magjuk, lényegük szintjén egyesíti őket. Ahhoz, hogy ez az esemény végbemehessen, szükséges, hogy a terapeuta maga is eleven kapcsolatban álljon ezzel a benne található valósággal.¹⁷

Ez a belső, egészen személyes valóság, amely mindkét partner szívében ott rejtőzik, ugyanakkor „transzperszonális”, személyen túli is, s amely a két érintett személyt egy őket meghaladó közösségbe burkolja, ellenállhatatlanul felidézi a hívő emlékezetében Jézus szavait: „Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük.” (Mt 18,20) Végül is ráébredünk, hogy a gyógyulás egyedüli titka Jézus titokzatos jelenléte minden emberi szív mélyén. Ez a je-

lenlét tesz képessé, hogy elkerüljük az indulatáttétel legszövevényesebb csapdáit is, s hogy magát az indulatáttételt javunkra fordítsuk. Az Úr ugyanis mindig „nagyobb” emberi „szívünknel” (1Jn 3,20). Ami itt a saját szakterületének határait tiszteletben tartani igyekvő pszichoanalitikus számára jogtalan extrapolációnak tűnik, azt a hívő megsejti, és – bizonyos feltételek mellett – meg is tudja különböztetni abban a csodában, amelynek a spirituális kísérés során időről időre a közelébe jut.

Jegyzetek

- 1 Tielt, Lanno, 1983; francia fordítása: *Au gré de sa grâce*, Paris, 1989; magyar fordítása: *Gyengeség és kegyelem*, Pannonhalma 2004; 2006.
- 17 Fred BLUM, *Depth Psychology and the Healing Ministry*, London, 1990, 71.